

צופית ופרחחית: יצירת השמות אצל עודד בורלא

אורה (רודריג) שורצולד

עודד בורלא נמנה עם סופרי הילדים הפוריים בישראל. הדמויות בספריו הרבים הן בעיקר חיות המתנהגות, מדברות ומביעות רעיונות הדומים לאלו שמביעים ילדים. אוריאל אופק מכנה אותו בשם "אכיר יצירות האי־גיון" (nonsense) בספרות ילדים,¹ ואמנם ביצירתו שולטת המודעות הלשונית המכוונת והשיטתית. בחירת המלים והצירופים ובניית המשפטים, גם כשהן לכאורה בלתי־הגיוניות, נובעות משיקולים לשוניים והירים ביותר. מודעותו הלשונית של בורלא מוכעת בדרכים שונות.² לעתים הוא מחקה דיבור ילדותי. לדוגמא: הכרוז, הנשר, הנחש והדג חדשן ממירים שי"ן בסמ"ך (א, עמ' 11; ב; ג, עמ' 8; ג, עמ' 36–41) בדומה לילדים צעירים.⁴ לעתים בורלא מביע מושגי זמן ומרחב המתאימים לתפישות הילד: "היום הוא אתמול של מחר" (ע, עמ' 55), "אחורנית זה הקדימה של הזנב שלי" (ז, עמ' 22). בורלא עשוי לשלב מבעים לא־נכונים בפיהם של הילדים כדי שהוא יוכל לתקנם: כשרון אומר "נורא יפה", עודד בורלא המורה והמספר מתקנו ל"יפה מאוד"; נורא משתנה למאוד וגם סדר הרכיבים מוחלף (ק, עמ' 51).

אחד האמצעים הבולטים המייצגים את מודעותו הלשונית של עודד בורלא ואת היצירתיות שבכתיבתו הוא בחירת השמות לדמויות החיות שבספריו. הענקת השמות לגיבורים חשובה לגביו, כפי שניכר בדוגמאות הבאות:

(א) החילון שואל את המפלצת החמודה לשמה בטענו ש"אם אין לך שם – אינך קיימת" (י, עמ' 51). מתן השם מעניק זהות ליצור.

(ב) לנמלה אחת אין שם, לפיכך מכנות אותה החיות האחרות בשם מהשמה, היינו, הן מעניקות לה שם אחר (ר).

1 אוריאל אופק, *תנו להם ספרים*, תל־אביב: ספרית הפועלים (1978), עמ' 140.

2 אורה (רודריג) שורצולד ורחל משיח "מזוהיות לשון אצל עודד בורלא", *ספרות ילדים ונוער י"א* (ד, סיון תשמ"ה), עמ' 23–26, 46; אורה (רודריג) שורצולד, "מודעות לשונית ונורמאטיביות אצל עודד בורלא", *ספר בנדויד*, ירושלים (בדפוס).

3 האותיות בסוגריים מתייחסות לספרים הנמנים ברשימה שבנספח 1. ברוב הדוגמאות להלן יצויין שם הספר בלבד, ללא מספרי העמודים. בחלק מן הספרים גם אין מספור לעמודים.

4 Roman Jakobson, *Child Language, Aphasia and Phonological Universals*. The Hague: Mouton (1968), pp. 55–56.

- (ג) בספרי בורלא לגיל הרך כל גיבור מתואר ומך ניתן לו שם והסבר. לדוגמא:
פעם היה גור־פנתרים שחור. שמו היה נס־נס. זה מפני שכאשר הוא היה קטן מאוד – אהב לישון הרבה. לנוס. נס־נס...
- באותו זמן היה באותה סביבה עופר איילים קטן. שמו היה רך־רך. זה מפני שכאשר היה קטן מאוד, היה רך – ממש כמו כדור צפר גפן. רך מאוד. רך־רך... (מ)
- (ד) גם בראשית הספר צופיתי (צ) מתאר בורלא את הצופית וטוען, שהיא מכונה צופית כי היא אוכלת ציף פרחים. לו אכלה פרחים, ודאי היו קוראים לה פרחית, משחק מלים מכוון של בורלא בין שם גזור המלה "פרת" לבין המלה "פרחית", המעורר אסוציאציה מדיית של שובבות, ולא דווקא של אכילת פרחים.
- אם־כן, השמות שבחר בורלא אינם אקראיים. מתן השם הוא חלק מציון תכונותיה המיוחדות של הדמות המתוארת ומגישתו של בורלא כלפיה. בחירה מכוונת של שמות אינה מאפיינת את בורלא לבדו. מחקרים⁵ מראים, שסופרים רבים מקדישים זמן ומחשבה להענקת השמות לגיבורים ולמקומות ההתרחשות של העלילה. ההבדל הוא במידת השקיפות. אצל בורלא בחירת השמות שקופה מאוד ונהירה למדי לקורא, ואילו אצל האחרים אינה כן.
- במחקר הזה יתארו האמצעים שעודד בורלא משתמש בהם להענקת שמות וכינויים לחיות, גיבורי סיפוריו. האמצעים הם: (1) שמות חיבה; (2) שמות מותכים; (3) שמות ארכאיים; (4) שמות מספר; (5) שמות אונומטופאים; (6) שמות מיוחדים. שתי הקטגוריות הראשונות עשירות בשמות למכביר. במהלך הדיון נביא להלן דוגמאות בודדות, ומלוא הדוגמאות יפורטו בנספחים 2 ו־3. מספר השמות והכינויים בארבע הקטגוריות האחרות קטן, ולפיכך הן יפורטו בגוף הדיון.
- רוב השמות נבחרו בהתאם לדרכי התצורה של העברית. רבים מהשמות, במיוחד אלו שבקטגוריות השנייה, השלישית והשישית, מזכירים את שמות גיבוריו של ד"ר סוס⁶

5 רנה לי, מסע אל רגע החסד: עיונים ביצירותיהם של ש"י עגנון וחיים הזז. תל־אביב: רשפים 1978.
E.M. Forster, *Aspects of the Novel*. New York: Harcourt, Brace & World Inc. (1954).
John Forster, *The Life of Charles Dickens*. Philadelphia: J. B. Lippincott Company (1874).

Sir Alan Henderson Gardiner, *The Theory of Proper Names (A Controversial Essay)*. London: Oxford University Press (1954).

O.S. Mathiessen & Kenneth B. Murdock (ed.), *The Notebooks of Henry James*. New York: Oxford University Press (1974).

Vladimir Nabokov, *Nikolai Gogol*. London: Editions Poetry London (1947).

Rene Wellek & Austin Warren, *Theory of Literature*. New York: Harcourt, Brace & World Inc. (1956).

תודתי נתונה לד"ר מירי ברוך ולד"ר מאיה פרוכטמן שסייעו לי במציאת הפרטים הביבליוגרפיים האלו.

6 ד"ר סוס הוא כינויו הספרותי של הסופר Theodor Seuss Geisel. שמות ארכאיים ושמות מוצאים נמצא בספריו *Bartholomew and the Oobleck*, *Thidwick and the Big Hearted Moose*, *On Beyond Zebra*. עוד משותף לד"ר סוס ולעודד בורלא ששניהם מאיירים את ספריהם. היצורים המוצאים על ידיהם זוכים להמחשה במשיכות המכחול שלהם המלוות את הטקסטים.

באנגלית, שמות שיש בהם שמץ של ארכאיזם מצד אחד, ושמות שהם אמצאות והרכבות שאינן מצויות אמנם באנגלית התיקנית, אבל יכלו להיווצר בהתאם לכלליה. שמות חיבה מן הסוג הראשון עשויים להימצא גם אצל סופרים ישראלים וזרים אחרים הכותבים לילדים, אך לא בתדירות כה גבוהה ובמגוון כה רחב כמצוי אצל בורלא.

שמות חיבה

שמות החיבה נפוצים מאוד בספריו של עווד בורלא. באמצעי זה כורלא מעביר מיד את אהדתו לדמויות. אחדות מן הדמויות מאיימות ומפחידות בעולם המציאות, משום שהן שייכות לחיות הטרף המסוכנות לכני האדם. במתן שמות החיבה מתבטלת החרדה המלווה את החיות והן נתפשות כאנושיות יותר: קטנות, טפשיות, שובבות, פטפטניות, ביישניות, אוהבות, רכות או ילדותיות.

שמות החיבה אינם מושגים בדרך אחידה. כמה דגמים מורפולוגיים עבריים יוצרים את כינויי החיבה נושאי המשמעות הריגושת החיובית במיוחד של הקטנה.⁷ פירוט מלא של הדוגמאות יימצא בנספח 2.

א. מכפל

עשרים ושמונה שמות נוצרו בדרך של הכפלת ההברה, לדוגמא: פיציפיץ, טריטון, סחיסה, דינדינ. רובם נגזרו מהכפלת הברה אחת משמה הכללי של הדמות, לדוגמא: פיתפית, תונתון מ"פיתון", דילדיל מ"ארמדיל", סחיסה מ"תמסח", תנתן מ"איתן" או מ"תן" וכו'. חלקם נגזרו מתכונות היצור כמו בדוגמת נסינס ורדירך שנוכרו לעיל או בדוגמת פיציפיץ מ"פצפון".

אל השמות האלו ניתן להוסיף עוד מספר שמות שאינם נגזרים משם הדמות או מתכונתה, ואף בהם יש הכפלה כבכל כינויי החיבה האחרים. לדוגמה: גיגי, דידי "כלבי הים", נינימו "הטנוס".

שיטת המכפל נפוצה בעברית כאמצעי להרחבת השורש ולגיוון המשמעות במיוחד ליצרכי הקטנה (ר' הערה 7). השווה למשל: כלב – כלבלב, חתול – חתלתול, שפן – שפנפן. עווד בורלא נוטל את השיטה העברית המקובלת הזאת כדי ליצור מספר רב של שמות לגיבוריו, שבכולם יש מן האהדה והחיבה.

ב. סיומת –י

תשעה שמות נוצרו בסיומת –י לחיבה ולהקטנה. ומשום שזו סיומת נפוצה למדי, היא זוכה כאן לטיפול נפרד מן הסיומות האחרות שבהמשך. כל השמות האלה בסיומת –י נגזרו משם הדמות בין בשלמותו, כגון חרדוני מ"חרדון", דובי מ"דוב", ובין בהחסרת היסוד האחרון, כגון חרדי מ"חרדון", זיקי מ"זיקית" (ואפשר לשייכה גם לסעיף ג להלן), נימי מ"נמר", פינגי מ"פינגוין".

שיטה זו פופולארית במיוחד בעברית החדשה ביצירת כינויי חיבה לילדים, כגון: רחלי, אסתי, שושי, דורוני ועוד.

7 פירוט לאמצעים הלשוניים ימצא בקורא אצל יצחק אבינרי, יד הלשון. תל-אביב: הוצאת יורעאל (תשכ"ז), בערך "הקטנה", עמ' 141-142.

טכניקה שהיא שכיחה פחות אצל בורלא היא יצירת כינויי חיבה בעזרת קיצורם של השמות המקוריים. רק חמישה שמות נמנים בה: חרג מ"חרגול", היפו מ"היפוטוס", פוטי מ"פוטיאל" כשם לברוון, ניקו מ"ניקודימוס" כשם הסרטן וכו' מ"כודפרצומדסקנסניקס" כשם לטאה. השניים הראשונים נגזרו משמן הכללי של החיות, ואילו שלושת האחרים משמן הפרטי. וראוי לציון במיוחד שם הלטאה שהוא בלתי ניתן להגייה – בוודאי לא בעברית, ואיני מאמינה שיש לשון בעלת מלה כה ארוכה ומסובכת (ר' דיון בסעיף השמות המיוחדים).

טכניקה זו מצויה ביסוד כמה משמות החיבה שנוכרו לעיל בא, כשהברה אחת בשם נשמרת והיא מוכפלת, וב־ב, כשהסיומת י נוספת לצורה המקוצרת.

ד. מוספיות

מספר סופיות יוצרות שמות חיבה נוספים. כל הסיומות האלו משמשות בעברית בת־זמננו ליצירת כינויי חיבה לאנשים.

(1) סיומת -ן: סיומת -ן משרתת את עודד בורלא בשלוש דוגמאות: חמורון, חרגולון⁸ וחיידקון. השם האחרון מעניין במיוחד. בשם "חיידקון" מכונה הפיל. "חיידק" הוא קטנטן, כמובן, ומנוגד בגודלו לפיל, אך צלילו מתקשר עם ה"חדק" של הפיל. בורלא משחק פה בקשרי הצליל והמשמעות חיידק/חדק + ון כדי ליצור את השם המיוחד לפיל, שלו התייחסנו אליו כפשוטו, היה פירושו "חיידק קטן".

(2) הסיומת הסלאבית -יק: הסיומת -יק הושאלה לעברית החדשה מן הלשונות הסלאביות דרך היידיש. בורלא משתמש בסיומת זו לשני שמות: דוביק ופיליק.

(3) הסיומת הספרדית -יקו: סיומת ההקטנה הספרדית הגיעה לעברית החדשה דרך דוברי הספרדית־היהודית, וכך נמצא אצל עודד בורלא את הכינויים: דוביקו, חמוריקו.

(4) הסיומת הספרדית -יקא: סיומת ספרדית זו נמצאת רק בשם חרגוליתא "סבתא־חרגול" (ר' הערה 8). שם זה יכול להתקשר אטימולוגית גם אל השם "מטרוניתא" הארמי־לאטיני המצוי במקורות העבריים הקדומים.

(5) הסיומת היידישית -לה: הסיומת -לה מצויה רק בשם חמורלה.

(6) הסיומת הסלאבית -ינקה: סיומת זו משמשת רק פעם אחת בדובינקה.

ה. טכניקות משולבות

עשרה שמות נוצרו בדרך של הרכבת שתי טכניקות או יותר של יצירת שמות חיבה:

(1) מכפל + סיומת -י: דוביבי, סנקוקי, פילילי, לִטְמוּטִי, שושישי.

(2) סיומות כפולות: דוביקי (דוב + יק + י).

(3) מכפל + סיומת -ינו: הספרדית־איטלקית: נינינו (ור' א לעיל).

(4) מכפל + סיומות כפולות: דוביקיקי (דוב + יק + יק)

8 אותם אמצעים מורפולוגיים משמשים לעתים לקבלת דבר והיפוכו. משקל ההקטנה משמש גם להגדלה ולחיוזוק, לכן לדוגמא ארמם במקורו ציין "אדום כהה" והיום הוא מציין "אדום כהיר". חרגולון במקרה שלנו הוא סבא־חרגול. להקטנה עשויה להיות גם הוראת הפחתה בערך, זלזול ופגיעה בכבוד המכונה.

(5) קיצור + סיומת -יתא: בניתא (דרבן + יתא)

(6) מכפל + שינוי תנועה: השפיון שפופם.

ישישים ואחד שמות היבה נוצרו בטכניקה הזאת. הטכניקה עצמה נובעת מן האמצעים הלשוניים הקיימים בעברית, אך הבחירה המדויקת של השמות משקפת, כאמור, את גישתו החיובית, הרכה והאוהדת של בורלא כלפי החיות מצד אחד עם רבגוניותו הלשונית.

שמות מותכים

האמצעי השני להענקת שמות לדמויות בספרי בורלא הוא היתוך השמות. באמצעי זה שני שמות עצמאיים מורכבים למלה אחת. במקרים רבים ההתחלה של שם אחד מתחברת עם סיומתו של שם אחר, כמו בדוגמאות ערפית "ערפל + פיה", זרקור "זרק + אור". אמצעי זה נפוץ במיוחד בספר "כארץ הצפרגול" (ע), שבו הדמויות מורכבות מקדמת גוף של חיה אחת ומאחוריה של חיה אחרת, אבל הוא מצוי גם בספרים אחרים (ר' נספח 3). את חמישים ושניים השמות בקטגוריה זו ניתן למיין לשתי קבוצות משנה:

(א) שתי מלים שלמות, שאחת מהן לפחות חדה-הברתית, מצטרפות ליחידה אורתוגראפית אחת, לדוגמא: אַצְרֶץ שם שפן. מהשמה שם נמלה, רעטוב/טוברע שם יצור בעל שני ראשים. בקבוצה זו יש לכלול שמות גיאוגרפיים אחדים כמו: נדמהלי שם ארץ, הנהזה שם אי. סה"כ בקבוצה זו, כולל השמות הגיאוגרפיים, שנים-עשר שמות.

שני שמות אחרים בקבוצה זו נוצרו בדרך ההרכבה ולא ההיתוך. היינו, הם נכתבים כשתי מלים נפרדות ומקף ביניהן. השמות האלו אירוניים הם. חילוון אטי זכה בשם מהירות-יבוק, ומרבה רגליים חסר הידיים זכה בשם ידיענונה.

(ב) רוב השמות נוצרו בדרך של מחיקת הברות במלים המקוריות. כמה מן השמות הותכו משני שמות עצם. אחרים הותכו מצירוף של שם עצם עם תואר או עם מתאר. כך לדוגמא, השמות צפרגול צפרדע + תרגול, אנאנה אנפה + איגואנה, איירפה איילה + ג'ירפה הותכו משני שמות עצם. אך השמות שפנטסמי שפן (רץ במהירות) פנטסטי(ת), שועליו שועל + עליז, זברמאית זברה + רמאית נוצרו מצירופי שם עצם עם שם תואר. השם פיללאסוף פיל + ללא + סוף יכול להשתייך לקבוצת המשנה הראשונה שבסעיף הזה, אך נראה, שיש כאן היתוך המכוון למשחק המלים עם המלה פילוסוף ההגוייה בפי ישראלים רבים בפ"א דגושה בראשיתה.⁹

האמצעי הזה של היתוך שמות נפוץ למדי בעברית החדשה לשם יצירת מלים חדשות כמו בשמות ערפית ורמזור שהזכרנו לעיל וכמו בכדורגל, קולנוע, קרנף, רכבל ואחרים. עודד בורלא משתמש בטכניקה הזאת שבעברית החדשה כדי ליצור את השמות המיוחדים לדמויות ולמקומות בסיפוריו. השמות אינם מן המקובלים, והם אמצאה מיוחדת לו. ביצירתם מסב בורלא את תשומת לבם של הקוראים אל אפשרויות הצירופים הגלומות בעברית, ובכך הוא מעשיר את דמיונם ואת מודעותם הלשונית.

9 השם הזה מזכיר יצירת שם דומה אצל נתן אלתרמן בשיר "מלכיתדק" בספר התיבה המזמרת (תל-אביב: מחברות לספרות, 1958, עמ' 17-20). מלך הפילים, המומחה ללשונות הפילים נקרא בקיצור פילולוג בפא דגושה, כמשחק מלים עם פילולוג "בלשן".

שמות ארכאיים

אחדים מן השמות הניתנים לדמויות בספריו של בורלא הם שמות עתיקים. עיסוק זה בשמות עתיקים אינו בלבדי לעודד בורלא (ר' הערה 6 לעיל). גם נתן אלטרמן כתב, לדוגמא, שיר שלם "על שמות כבירים של אישים אבירים"¹⁰ ובו מקבץ של שמות מקראיים שאינם עוד בשימוש. ברם אצל אלטרמן זה שיר אחד, ורק לעתים רחוקות הוא משתמש באותם שמות ארכאיים ממש, בעוד אצל בורלא השמות הפוזרים בספרים השונים ככינויים לדמויות שהוא מתאר. מתן השמות האלו לדמויות הופך אותן לארכאיות, מוזרות, בעלות חשיבות או בעלות קסם מיוחד.

מתושלחית הוא שם מורתו של אַצְרָךְ השפן, וּשְׁמֹשֵׁרִי בן חֲרִנְפָּר הוא שם התיש מורהו. וייתא הוא קוף המדבר בְּשֵׁפֶת אֶלֶף-בֵּית, כתישבע היא חיפושית פרת־משה־רבנו, ורח הוא סנאי, רַעֲמָסָם הוא עורב וגו' ומגו' הם צמד עכברים (!). העטלפים זוכים משום־מה לשמות בעלי משרה מבבל: תַּגְלִית־פִּלְאֶסֶר, נַבְּזוּרָאֶן, בִּלְאֶדֶן וּשְׁלַמְנָאֶסֶר. הארינמל מכונה בשם חַנְמָאֶל בן שְׁלוֹם, והוא מתואר כדוקטור, פרופסור, עורך־דין ופילוסוף (א). בורלא טוען באירוניה, שליענים אין שמות רגילים כגון יששכר, בלהה, מהלאל או חַפְצִיבָּה אלא שם מספר (ס; ר' דיון בהמשך). שמות אלו אמנם מקראיים הם, אך בפועל נדירים הם בשימוש בלשון ימינו.

תולעת הגשם הקטנה נקראת בשם הגיבור המקראי שמשון, אך בגלל גוזמאותיו ושקריו הרבים הוא מכונה בשם שמשון בחיי, שכן על כל שקר המופק בפיו הוא מוסיף את המלה "בחיי" לשם חיזוק "אמיתותם" של דבריו (א).

הקרפדה מכנה את המפלצת החמודה חסרת השם מהיטבאל כתימטרד בת מייזהב (השוו: בראשית לו, לט), שם מכובד ללא ספק (י). ירחמיאל הוא שמו של השחף האומלל בסיפורו של הירבוע, שהשחפית אינה מבינה את דבריו העבריים הדקדוקיים רבי הטעם (ז).

שמות מספר

שלושה גיבורים בלבד מקבלים שמות מספר: היען זוכה בשם שנים־עשר (ס; ור' שמות ארכאיים), הדבורה היא שש וארבע ותשע (ו), והעכביש נקרא בשם אחד־עשר (א). בשלושת המקרים האלה הגיבורים הם יחידים בתוך קבוצה גדולה. מכיון שיש רבים מסוגם, ניתן להם שם המספר כדי להבדיל אותם מן האחרים.

שמות אונומאטופאים

שלושה מן השמות בספרי בורלא הם שמות אונומאטופאים המחקים את צלילי הטבע. בעלי החיים מפיקים צלילים מסוימים, ועודד בורלא מעניק להם אותם צלילים כשמותיהם הפרטיים: הצפרדע קָנָה, הצרצר צירציר והנקרן תיקיתק (א). בשני האחרונים יש משום חזרה על הברות כבמכפל הנפוץ בכינויי החיבה.

10 בתוך ספר התיבה המזמרת, עמ' 63-67.

שמות מיוחדים

כמה מן השמות שבורלא מעניק לגיבורים אינם שייכים לקטגוריות לעיל. הם אינם מתאימים לדרכי התצורה העבריות הרגילות, ולכן הם נראים כהמצאות בלעדיות, אם כי עיון מדוקדק יותר בהם מראה, שאינם כה שרירותיים.

הגמל נקרא בשם הלאטיני סינסינמוס (ה), שציון במקורו את מעלת הפשטות והצניעות. ברם אין הגמל הבורלאי בעל תכונות אלו. הוא נקרא סינסינמוס כי הוא בא מסין ותכונותיו משונות: הוא כחול, בעל משקפיים, סינר, נעלי בלט ומטריה אדומה, הוא רוקד הורה, שר בסיניית ועף כי יש לו כנפיים.

בת היענה נקראת אלרואיתה (א), שם מכובד בעל סיומת -י'תא (ר' חרגוליתא לעיל), שנגזר מצירוף אל + רואי (במשקל דומי) + תא "לא רואה - גברת כבודה", רמז לתכונתה של בת-היענה לתקוע ראשה בחול ולהעמיד פני בלתי נראית.

הסרטן נקרא בשם ניקודימוס (א), שם יווני מובהק ומצוי בברית החדשה ככינוי למנצחים, אך נראה, שאין זו הסיבה לכך שבורלא בחר את השם הזה דווקא לסרטן. הסרטן הוא מומחה לענייני דקדוק והוא חורז מלים שוות-מבנה כגון: אָרַח, קָרַח, זָרַח, סָרַח... קָאוֹן, דָּאוֹן, שְׁעוֹן, מְעוֹן... ועוד. ומה הוא ידע בדקדוק אם לא מומחיות בניקוד? הוסף לכך את הסיומת הלמדנית היוונית -ימוס ולפניך הסבר לשם הסרטן המנצח את הכול בדקדקנותו ובלמדנותו.

האייל נקרא בשם קויו (א). שם משונה, לכאורה, אך למעשה אין הוא אלא שם מינו; יש סוג של אייל אפריקני בשם זה.

שני ינשופים זוכים לשמות מוזרים: פושני (א) אינו אלא השם ינשוף הנקרא משמאל לימין. חברו (יריבו) הינשוף נקרא פסקודינָה (א), המזכיר שם רוסי, לא חיובי ביותר, שראשיתו מתקשרת אסוציאטיבית עם מלת הקללה הרוסית בסלנג הישראלי (השוו: פסקודניאק).

חברתו לשיחה של השחף ירחמיאל היא השחפית ברונהילדה (צ) בעלת השם הגרמני. השחף מסכן בעת השיחה אתה. הוא מדבר עברית דקדוקית ועונה בסבלנות רבה על כל שאלותיה, אך היא מתקשה להבין שוב ושוב: היא מבלבלת עורך עם אוֹרֵב, אינה מבינה למה כוונתו ב"עורב בעי"ן", שהרי יש לעורך שתי עיניים, אינה משתכנעת בכך שהעורב קורא והשחף צונֵט וכן הלאה.¹¹ יתכן שבחירת השם רומזת אל תכונת היקיות של השחפית, כי היא מוצגת כקשת-הבנה במקצת.

ולבסוף, ללטאה שם משונה ובלתי ניתן להגייה כודפרצומדפבנסניקס (א) שאיני יודעת מה מקורו ומה הסיבה להמצאתו. מכל מקום, גם בורלא עצמו אינו משתמש בשם זה, אלא מכנה אותה בכינוי החיבה בו.

סיום

עד כאן תוארו הטכניקות שבורלא משתמש בהן בספריו להענקת שמות לגיבורים שאינם בני אדם. רוב השמות הם שמות חיבה או שמות מותכים. מיעוטם שמות ארכאיים, שמות

11 ראה מאמרי, לעיל הערה 2, בספר בנדויד.

מספרים, שמות אונומאטופאים או שמות "מומצאים". פרט לקבוצה האחרונה, כל השמות מבוססים על תצורה עברית רגילה. המספר הרב של שמות החיבה מציין את גישתו הרגשית החיובית של עודד בורלא כלפי דמויות החיות. השמות המותכים מעידים על כושר ההמצאה שלו, על כשרונו הבלשני המורפולוגי ועל דמיונו הספרותי היצירתי.

לשמות הדמויות האנושיות הישראליות בספריו הוא בוחר בשמות עבריים מקוריים אמנם, אך לא תמיד שכיחים במיוחד. לדוגמא: ליאורה, רקפת (א), טליה (ד), לירון, תמיר (ז), אורי (פ) רון, ראובת (השוו ראובן), טלאָל, גילאור, לירן, יפעת, בשמת, יועז (ק). באחדים מן השמות האחרונים הוא משחק בחילופי עיצוריהם למטרות הסוואה חלקית: טלאַל < אלטל, גילאור < אילגור, לירן < ריזל, בשמת < שבמת, יועז < עויז (ק, עמ' 41-39).¹²

גיבורים מעטים אחרים הוא מכנה בשמות המאפיינים את ארצות מוצאם: מִיפְּלָח האינדונזית, נְנוֹק האסקימואית, בּוֹבִי הבריטי, פִּיטֵר ההולנדי, חוסיין הירדני, אַיֶּאקוּ סֵן היפנית, אולסי האמריקני, תואניטה המקסיקנית, טוֹטָה האוסטרלית, לִי קוֹאֶנְג פו הסיני וריסטין השוודי (פ). טונג הסיני (ב) מופיע בסיפור בשם "מה עושה טונג", שהוא דמוי צליל ל"מאו טסה טונג". טמי, ראונדה, רננה, אַפְּנִי, אנגה ואחרים (ה), הם בני השבט הפרימיטיבי קמיורה, שעודד בורלא נקלע אליהם ומלמדם עברית וקידמת חיים טכנולוגית. כפי שמוכיחה הרשימה בשתי הפסקאות האחרונות, הגיבורים האנושיים מעטים ביותר.

בורלא גם מועד לאופנה בשמות. שפירית שהוא מכנה בשם רות אינה מרוצה משמה, כי חברותיה מקנטרות אותה וטוענות, שמן הראוי היה שיינתן לה שם כמו: דורית, נירית, אורית, עירית, שירית, שרית, צורית, נורית (ר). כל השמות בסימות - ית האופנתית המתחרות במלה שפירית. רק הסברו של טלאור, שעליהן לקבל אותה כמות שהיא משכנע את חברותיה של השפירית להרפות ממנה, והשלום שב לשרור ביניהן. זו אגב ההתייחסות היחידה של בורלא לכך שהשם הוא רק שם, אך עצם העלאת הסיפור מדגיש את חשיבות נושא השמות אצל בורלא.

12 החילופים דומים במקצת לחילופי ינשוף-פושני (א) שהזכרתי לעיל, ולשינוי פיגורים הרע לסירגוט הטוב (ע).

נספח 1: ספרי בורלא הנזכרים במאמר

- א - מכתבים לליאורה. תל-אביב: עם עובד, 1960.
- ב - שלוש ועוד כחול. תל-אביב: עם עובד, 1969.
- ג - פעם ועוד פעם. תל-אביב: עם עובד, 1969.
- ד - הביטי, טליה. תל-אביב: עם עובד, 1970.
- ה - קמיורה. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד, 1970.
- ו - נמילי ושירים ועוד. תל-אביב: מזרחי, 1972.
- ז - חמורלה, חמוריקו וחמורון. תל-אביב: ספרית הפועלים, 1973.
- ח - הרפתקאות נמילי. תל-אביב: עם עובד, 1974.
- ט - אני כמעט גדול. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד, 1976.
- י - המפלצת החמודה. תל-אביב: צ'ריקובר, 1976.
- כ - פנדי הפנדה. תל-אביב: עם עובד, 1977.
- ל - סיפור של קו. תל-אביב: רשפים, 1977.
- מ - חברים טובים. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד, 1978.
- נ - סליחה, אתה דג? תל-אביב: הקיבוץ המאוחד, 1978.
- ס - שנים עשר טוק-טוק. תל-אביב: עם עובד, 1978.
- ע - בארץ הצפרגול. תל-אביב: צ'ריקובר, 1978.
- פ - אבא, אמא ואני. תל-אביב: עם עובד, 1979.
- צ - צופיתי. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד, 1979.
- ק - כוכבים בדשא. תל-אביב: רוניגל, 1980.
- ר - פשושים ושש. תל-אביב: ספרית הפועלים, 1982.

נספח 2: שמות חיבה

א. מכפל

- שימ-שים "שימפנזה"; פית-פית "פיתון"; תן-תן "תן"; טן-טן "סרטן"; תן-תן "איתן";
בן-בן "דרבן"; זיק-זיק "זיקית"; נש-נש "נשר"; רורו "קנגרו" (ב).
סח-סח "תמסח"; דיל-דיל "ארמדיל"; ריש-ריש, ריש-ריש "כריש"; קיקי "קיווי"; נף-נף
"קרנף"; תון-תון "פיתון"; גו-גו "איגואנה"; פן-פן "שפן"; נק-נק "נקר" (ג).
קויים "קויים" (ל).
דיגדיג, גידגיד "דגים" (נ).
פיצפיץ "פצפון, עכבר הודי" (ב).
הופהופ "צפרדע" (ג).
נמ-נמ "גור פנתרים"; רך-רך "עופר איילים" (מ).
דידי, גיגי "כלבות ים"; נינינו "טווס" (א).

ב. סיומת -י

נימי "נמר"; זיקי "זיקית" (ב).

נמילי "נמלה" (ו, ח).

פינגי "פינגוין" (ט).

פנדי "פנדה" (כ).

צופיתי "צופית"; דובי "דוב" (צ).

חרדוני, חרדי "חרדון" (ק).

ג. קיצור

פוטי "פוטיאל הברז"; היפו "היפופוטם"; ניקו "ניקודימוס הסרטן"; כו

"כודפרצומדסבקנסניקס הלטאה" (א).

חרג "חרגול" (ב, ו).

ד. מוספיות

1. חיידקון "פיל" (א); חרגולון "סבא-חרגול" (ו); חמורון "חמור" (ז).

2. פיליק "פיל" (ג); דוביק "דוב" (צ).

3. חמוריקו "חמור" (ז); דוביקו "דוב" (צ).

4. חרגוליתא "סבתא-חרגול" (ו).

5. חמורלה "חמור" (ז)

6. דובינקה "דוב" (צ).

ה. טכניקות משולבות

1. פילילי "פיל"; לקטוטי "לטאה"; שושישי "פשוש"; סנקוקי "סנאי" (ג); דוביבי "דוב"

(צ).

2. דוביקי "דוב" (צ).

3. נינינו "טווס" (א).

4. דוביקיקי "דוב" (צ).

5. בניתא "דרבן" (ק).

6. שפיפון-שפופם "נחש" (א).

נספח 3: שמות מותכים

א.

אצרץ "שפן" (א).

טוברע, רעטוב, "יצור דוראשי" (ע).

מהשמה "נמלה" (ר).

נדמהלי "ארץ"; אוליפה "הר"; היכנוזה "איי"; פהזה "איי"; כאנזה "איי"; הנהזה "איי";

הריזה "איי" (ע).

מהירות-בזק "חילוון"; יד-ענוגה "מרבה רגליים" (א).

שימפנזה - שימפנזאת (ב).

צפרגול "צפרדע+חרגול"; פֶּלְגוּלַת "כלב+תרנגולת"; גְּמְלוּל "גמל+שבלול"; תִּיבוּר "תיש+ברבור"; בְּרִנְבַת "ברווז+ארנבת"; פֶּרְנָף "פרדה+קרנף"; אֵיירָפָה "איילה+ג'ירפה"; זִיקִירָה "זיקית+דבורה"; חִזִיקָנַי "חזיר+סקנאי"; גְּחִלִידוֹן "גחלילית+חרדון"; חִמְסַח "חמור+תמסח"; תְּרַנְדֵג "תרנגול+דג"; זְבִיָה "זברה+אריה"; פְּבֵמֶר "כבשה+נמר"; פֶּרְצָב "פרפר+צב"; אֲנָנָה "אנפה+איגואנה"; בְּהָגוֹר "בהמות+עגור"; לְטָבוּ "לטאה+בו"; עֶקְרֵמִית "עקרב+שממית"; פִּילֶלֶאסוֹף "פיל+ללא+סוף" (= פילוסוף) (ע).

שפנטסטי "שפן+(רץ במהירות)+פנטסטי(ת)"; חֶרְגוֹלַם "חרגול+גולם"; סְנַאיֶסְדֶר "סנאי+אי+סדר"; סְנַאיֶאֶפְשֶר "סנאי+אי+אפשר"; גְּמְלָכָה "גמל (שלמה)+מלכה"; גְּמֶלְשִין "גמל(שלמה)+מלשין"; שׁוּעֵלִיז "שועל+עליז"; שׁוּעֵלׁוֹב "שועל+עלוב"; תּוֹפִינּוֹר "תוכי+(מנגן ב)כינור"; תּוֹכִישׁקוֹשׁ "תוכי+קשקוש"; לׁוֹיֶתֶנֶק "לׁוֹיֶתֶן+טֶנֶק"; זֶבְרָמַיִת "זברה+רמאית"; זֶבְרָזָה "זברה+רזה"; זְרַבְנֶטַצ "זרבנטצ (משמיע) צט"; קֶרְנַפְתִּילִי "קרנף+נפתלי"; נַחְלִיאֶלִיעֶזֶר "נחליאלי+אליעזר" (ק).